

งานหิน

พระอาจารย์สงบ มนฺตฺสฺนฺโต

เทศน์เช้า วันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๔๔

ณ วัดสันติธรรมาราม ต.คลองตากคต อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

ปฏิบัตินะมันเหมือนกับงานหินนะ งานหินนี้ งานในหินนี้ งานเราสลักหินนี้ ถ้าหินนั้น ไม่ได้อายุ เราสลักหินหินอันนั้นมันจะขึ้นรูป มันจะยุ่ย มันจะสูญสลายไป ถ้าหินมันได้อายุดีขึ้นมานี้ เราสลักหินอันนั้น หินอันนั้นจะเป็นประโยชน์มาก แล้วถ้าหินนั้นมันผุกร่อน มันบอบสลายไป มันเหมือนกับหัวใจใจ หัวใจของเราเนี่ย มันถึงว่าถ้าเริ่มต้นขึ้นมาเนี่ย มันก็เริ่มสลักหินจากหินธรรมชาติ หินเล็กน้อย ฝึกงานก่อน ฝึกงานขึ้นไป

นี่ในอภิธรรมถึงบอกว่า พระอรหันต์ต้องสร้างบารมีมา ๑ อสงไขยแสนกัป พระพุทธเจ้า ๔ อสงไขยถึงจะได้เป็นพระอรหันต์ แต่พระอรหันต์นี้ต้องแสนกัป แต่เราต้องมีวาสนาอันนั้น ถ้าเราไม่มีวาสนาอันนั้น เราจะไม่สามารถยกขึ้นวิปัสสนาได้ ถ้าเรายกขึ้นวิปัสสนาได้ เราสามารถวิปัสสนาได้ หินเห็นไหม หินมันควรแก่งานแล้ว ว่าตรงไหนมันจะเป็นที่ยกขึ้นวิปัสสนา วิปัสสนาตรงไหนถึงวิปัสสนา

วิปัสสนานี้ไม่มีหลักตายตัว หลักตายตัวของวิปัสสนาคือว่า ใจของคนมันอยู่ที่จิตนิสัย จิตของคนไม่เหมือนกัน การสร้างสมาธิไม่เหมือนกัน พระอรหันต์แต่ละองค์ในพุทธกาลนี้ไม่เหมือนกัน เห็นไหม พระโมคคัลลานะถนัดไปอย่างหนึ่ง พระสารีบุตรถนัดไปอย่างหนึ่ง แล้วการสอนก็สอนคนละอย่าง จิตนิสัยคนไม่เหมือนกัน ไม่มีสูตรสำเร็จ ถ้ามีสูตรสำเร็จอันนั้นไม่ใช่ มันต้องเป็นปัจจุัตถ์รู้จำเพาะตน

เหมือนวิทยานิพนธ์นี้ จะทับกันไม่ได้เลย จะเหมือนกันไม่ได้เลย ถ้าเหมือนกันนี้ต้องมีการก๊อปปี้ ถ้าก๊อปปี้มันเป็นสัญญา ถึงจะพิจารณากายเหมือนกัน แต่ก็คนละส่วนกัน บางคนพิจารณากะโหลก บางคนพิจารณาข้อกระดูก บางคนพิจารณาเป็นเนื้อหนังมังสา พิจารณาต่างกัน แล้วมัน

ปล่อยาวก็ต่างกัน มากน้อยต่างกัน บางคนน่าจะขีปปาปัญญา วิปัสสนาที่เดียวแล้วก็ทะลุไปหมดเลย
 สิ่งนั้นก็เป็นไปได้ วิปัสสนา

แต่ถ้าเราเวไนยสัตว์นี้มันต้องพยายามเป็นไป มันจะเป็นไปได้ตรงที่ว่า จิตหินนี้มันควรแก่
 งาน หินนี้มันเหมือนกับหัวใจ หัวใจนี้เราเกิดตาย ๆ มาตลอด เห็นใหม่ ดวงใจขึ้นมามันก็มี
 คุณสมบัติของมัน บางดวงใจขึ้นมาเหมือนกับหินผุ ๆ ที่ว่าเกิดมาพบพระพุทธศาสนาแล้วไม่
 สนใจพระพุทธศาสนาเลยนี้ เหมือนหินผุ ๆ อย่างนั้น อยู่กันไปประสาไป ใช้ชีวิตไปให้หมดสิ้น
 อายุขัยไป นั่นนะหินผุ ๆ

เพราะว่าเกิดขึ้นมาแล้ว การเกิดมาพบพระพุทธศาสนานี้แสนยาก การเกิดเป็นมนุษย์นี้แสน
 ยาก การฟังธรรมนี้ยิ่งยากเข้าไปใหญ่เลย แต่เขาว่าฟังธรรมจะยากตรงไหน เปิดวิทยุก็ได้ยินทุกวัน
 เลย อันนั้นเพราะการเกิดอันนี้มาแล้ว เพราะเราเกิดเป็นชาวพุทธ เราอยู่ในสังคมของพุทธ เราถึงได้
 ยินเรื่องของการเทศนาว่าการ ถ้าเราไม่เกิดในสังคมของพุทธ เห็นใหม่ นิมงคล ๓๘ ประการ
 เกิดในประเทศอันสมควรใด เราเกิดในประเทศอันสมควรแล้ว

แล้วถ้าหัวใจเราเป็นหินนะ มันจะเป็นหินอ่อน อายุใช้งานมันยังไม่ได้ใช้งาน มันก็
 เหมือนกับเริ่มวิปัสสนาใหม่ ๆ เริ่มวิปัสสนาใหม่ ๆ เราต้องวิปัสสนาของเราไป ยกขึ้นวิปัสสนา
 ในกาย ในเวทนา ในจิต ในธรรม แล้วต้องเห็นจากภายใน ถ้าคนเคยเห็นจากภายในจะไม่เคยเห็น
 จากตาเนื้อ ถ้าเห็นด้วยตาเนื้อนี้มันเป็นเรื่องของโลกียะทั้งหมด มันจะไม่มีกรคลายกำหนด มันจะ
 มีแต่เพิ่มความกำหนด มีแต่ความเพิ่มของโลกเขา มีแต่ความยึดมั่นถือมั่น เพราะเราไม่รู้เราเห็น เรา
 เห็นแล้วมันจะยึดมั่นถือมั่นอันนั้นเข้าไป

แต่ถ้าเห็นจากภายในนี้ มันเห็นโดยที่ไม่มีตัวตน ไม่มีตัวตนเพราะอะไร? เพราะว่าทำ
 สมาธิขึ้นไปนี้ สมาธิมันสงบตัวลง ถ้าสมาธิสงบตัวลง นั่นนะตัวตนไม่มี เห็นใหม่ เริ่มต้นขึ้นมา
 เราจะแกะสลักหิน เราต้องมีเครื่องมือของเรา เห็นใหม่ ความดำริชอบ ความเห็นชอบ ความเพียร
 ชอบ การงานชอบ งานในตรงนี้งานชอบ งานชอบในวงของอะไร? งานชอบในวงของสมณะ วง

ของสมณะจะใช้ปัญญาขนาดไหนเป็นปัญญาอบรมสมาธิ เป็นปัญญาทำให้ตะล่อมเข้ามาให้จิตมันสงบเข้ามา มันไม่ใช่วิปัสสนา

แต่คนเข้าใจว่าเป็นวิปัสสนาเพราะอะไร? เพราะว่ามันเป็นสมาธิ เห็นไหม ปัญญาอบรมสมาธิมันอบรมแล้วมันเป็นสมณะ มันอ่อน มันสงบตัวลง พอมันสงบตัวลงเราคิดว่าอันนั้นเป็นผล เข้าใจว่าเป็นผลเพราะมันเป็นสิ่งที่มหัศจรรย์ มันเป็นที่ลึกลับในหัวใจ จะไม่มีใครเคยเห็นสิ่งนี้เลย พอคนไปประสบ ไปพบเข้าก็คาดหมายไปว่าสิ่งนี้เป็นผล

สิ่งนี้เป็นผลไม่ได้เลย เพราะอะไร? เพราะว่ามันไม่มีสมุจเฉตปหาน มันไม่มีสิ่งใดที่หลุดออกไป แม้แต่วิปัสสนา เรยกขึ้นวิปัสสนาแล้วนี่ วิปัสสนาในกาย ในเวทนา ในจิต ในธรรม วิปัสสนาไปวงรอบหนึ่งนี่มันจะปล่อยวาง การปล่อยวางนั้น รู้เลยนะว่าปล่อยวางอันนี้มันไม่ขาด มันเป็นตทัคคปหาน มันปล่อยวางชั่วคราว การปล่อยวางชั่วคราวนี้มันต้องซ้ำเข้าไป การซ้ำเข้าไปนี้ตทัคคปหานบ่อยเข้า ๆ เห็นไหม ต้องบ่อยเข้า ๆ จนกว่ามันจะสมุจเฉตปหาน

สมุจเฉตปหานนี้มันรู้โดยที่ว่าเป็นอกุปปะ รู้โดยที่ไม่ต้องถามใคร จะไม่ถามใครเลย รู้ชัดเจนมาก แต่ก่อนจะรู้ชัดเจนมากนี้มันต้องรู้หลงมาก่อน ไอ้ตรงนี้สำคัญ ไอ้ตรงรู้หลงนี้ รู้หลงแล้วคาดหมายไป เพราะถ้าไม่มีครูอาจารย์ชี้แนะนะ มันจะคาดหมายของเราไป พอคาดหมายของเราไปว่าสิ่งนี้เป็นผล ๆ ถ้าคนเรานะการงานในโลกนี้เราจะไหว้วานกันทำได้ แต่เรื่องของใจ ถ้ามันว่าสิ่งนั้นเป็นผลแล้วมันนอนอยู่ตรงนั้นนะ ไม่ขยับตัว จะงัดขนาดไหนก็ไม่ขยับตัว

ความเชื่อของใจนี้แปลกประหลาดมาก เรื่องของใจนี้เรื่องประหลาดมากนะ มันเป็นอย่างนั้น มันเป็นแก่นของกิเลส มันจะเหนียวแน่นมากในหัวใจของเรา นี่ถึงว่ามันอยู่ที่ว่าหินในหัวใจของเรา คือว่าตัวหัวใจนี้เปรียบเหมือนหิน มันได้อายุขัยของมัน ๆ ถ้าไม่ได้อายุขัยของมัน แกร่งพอแก่การงานได้ ขึ้นรูปได้ ทำเป็นรูปได้ มันทำรูปได้ เวลาเราทำรูปในหิน เวลาเราแกะสลักอะไรก็แล้วแต่ ไม่สำเร็จเราก็มาทำใหม่ ต่อจากงานนั้นไป ต่อเติมไปมันก็เป็นงานต่อไป

แต่ในหัวใจเห็นไหม เวลาปล่อยวางมันก็หมดเลย ขึ้นต้นใหม่ก็ขึ้นต้นใหม่อย่างนั้น แต่มันมีความชำนาญ ความชำนาญนี้มันสามารถขึ้นรูปได้ สามารถยกขึ้นวิปัสสนาได้ ถ้ายกขึ้นวิปัสสนานี้มันก็จะขึ้นไป ถ้ามันขึ้นไปมันจะเข้าถึงตรงนี้ เข้าถึงตรงเป็นสมุจเฉทปหาน ถ้าเข้าถึงสมุจเฉทปหานนี้มันขาดไป มันเป็นสำเร็จรูป แต่เป็นอกุปปะ อกุปปะคือความที่ไม่เสื่อมอีก จะไม่มีการแปรสภาพอีกเลย สิ่งนั้นจะคงที่อยู่ของมันขณะนั้นไป

สิ่งที่คงที่ตลอดไป เห็นไหม แต่คงที่ในวงสมมุติ สมมุติตรงไหน? สมมุติตรงยกขึ้นอีก โสคา สกิทา อนาคา มันจะยกขึ้นไปได้นี้ มันในวงสมมุติทั้งหมด มันยังไม่วิมุตติหระก มันถึงต้องก้าวเดินต่อไป ก้าวเดินต่อไปมันจะละเอียดอ่อนเข้าไป ลึกเข้าไป ๆ ความลึกเข้าไปนี้มันจะมีการหลอกลวงตลอดไปนะ ถ้าเราไม่ทวนกระแสเข้าไป อย่างนี้มันจะไม่เข้าถึงสังขารม เราหนีออกไปตามกระแส

ถึงการประพฤติปฏิบัติก็เหมือนกัน เราประพฤติปฏิบัตินี้ แล้วเราเห็นไหม “ผู้ใดคาดเดาดันเดาธรรม จะได้ธรรมะคาดเดา” นี่เป็นการคาดหมาย เพราะมันไม่เป็นตามความเป็นจริง สิ่งที่ตามความเป็นจริงนี้มันต้องยกขึ้นวิปัสสนา อย่างที่วิปัสสนาแล้วมันปล่อยวาง ถ้าปล่อยวางแล้วต้องหมั่นคราดหมั่นไถ จะต้องคราดต้องไถจนกว่าตรงนั้นจะไม่มีวัชพืชเลย แล้วจะหว่านพืชผลลงไป หว่านพืชผลลงไปนี้มันจะเป็นประโยชน์ขึ้นมา เห็นไหม ต้องคราดต้องไถ เราก็คราดก็ไถ พืชผลหมายถึงว่าผลสำเร็จที่เกิดจากตรงนั้น เกิดจากการวิปัสสนานี้ ทำอยู่ตรงนั้นนะ

แล้วมันเป็นงานที่ว่างงานระหว่าง ๒ ฝ่ายนะ ระหว่างกิเลสกับธรรมมันต่อสู้กันในหัวใจ มันจะมีงานพระรุ้งพระรังไปมาก มันจะมีงานแบบมหาศาลเลย คนเขาว่า เอ...พระนี่อยู่ได้อย่างไร ทางจงกรมนี้อยู่เป็นวัน ๆ เป็นเดือน ๆ นะ เดินจงกรมนี้เป็นเดือน อยู่ในทางจงกรมนี้อยู่ได้อย่างไร ทำไมไม่เบื่อหน่าย...มันเบื่อหน่ายตรงไหน งานมันจะมามหาศาลเลย ระหว่างกิเลสกับธรรมมันต่อสู้กัน ฝ่ายหลอกลวงมันก็หลอกลวงปลิ้นปล้อนอยู่ในหัวใจ ฝ่ายที่เป็นมรรคมันก็ต่อสู้กันไป มันต่อสู้เช่นนั้น มันถึงว่ามันสนุกใจ มันสนุกมันมีงานทำตลอด

แต่มันต้องได้งานทำ ถ้ามีงานทำนี่เรียกว่าภาวนาเป็น ถ้าภาวนาเป็นนี่นะมันจะก้าวเดินต่อไป ถ้าภาวนาไม่เป็นเหมือนกับไฟไม่ติดเชื้อ ถ้าไฟติดเชื้อนี้ ตรงนี้อยู่ที่อำนาจวาสนา ถ้าไฟติดเชื้อขึ้นมาที่มันเผาไปแล้วมันต้องถึงที่สุด มันเผาจนเชื้อไฟมันติดเชื้อ มันไหม้เชื้อไป เชื้อนั้นต้องโดนไฟไหม้ไปจนถึงที่สุด ไหม้ถึงที่สุดนั่นนะมันก็จะจบกระบวนการโครงการหนึ่ง ๆ โครงการหนึ่งก็ขึ้นตอนหนึ่ง เห็นไหม มรรค ๔ ผล ๔

มรรคหยาบเห็นไหม โสคาปัตติมรรค สกิทากามิมรรค อนาคามิมรรค มรรคใช้ไปแล้ว มรรคนะมีขึ้นมาแล้วต้องแสวงหาใหม่หรือ? แสวงหาใหม่ ความสงบของใจ เวลามันปล่อยวางมันขาดนะ มันเป็นความว่าง เป็นอรูปธรรม เห็นไหม พระสารีบุตร... พระพุทธเจ้าถามนะ

“สารีบุตร เธอเป็นพระอรหันต์ เอาอะไรเป็นเครื่องอยู่?”

พระสารีบุตรตอบพระพุทธเจ้าว่า “เอาความว่างเป็นเครื่องอยู่”

เห็นไหม นิพพานเป็นนิพพาน แต่เอาความว่างเป็นเครื่องอยู่ นี่วิหารธรรมที่จะอยู่ของใจจะไปอยู่ตรงนั้นนะมันจะอยู่กับอะไร? ถ้ามันอยู่กับตรงนี้ได้มันก็จะเป็นประโยชน์กับเรา ถ้ามันอยู่กับตรงนี้ได้ ถ้าเป็นผู้ที่ภาวนาเป็นแล้วมันเป็นโดยธรรมชาติของมัน แต่เรามันยังไม่เป็นนะ ถ้าเราไม่เป็นนี่เราก็ต้องพยายามของเรา ถ้าเราพยายามของเรานี้เราพยายามต่อไป ยกขึ้นมา มันจะยากง่ายขนาดไหน มันเป็นงาน

งานอันนี้เป็นงานอันประเสริฐ เป็นงานที่ข้ามพ้นกิเลส เป็นงานที่เอาชีวิตนี้ วัฏวนนี้เกิดตาย ๆ เป็นอย่างนี้ เศรษฐีขนาดไหน เห็นไหม โททยพราหมณ์ร่ำรวยมหาศาลเลยนะ เป็นพราหมณ์ที่จู้เหนียวมาก พระพุทธเจ้ามาบิณฑบาตไม่เคยใส่บาตรเลย เวลาตายไปนี่ไปเกิดเป็นสุนัขมาเฝ้าสมบัติ เห็นไหม นี่เกิดเป็นมหาเศรษฐี เวลาเกิดชาติใหม่ก็เกิดเป็นสุนัขได้ แล้วเราจะเกิดเป็นอะไรในโลกนี้ เราจะหมุนตายนี้ ถ้าเราไม่สามารถชำระกิเลสได้เราก็เวียนตายเวียนเกิดอย่างนี้เหมือนกัน

เราจะต้องเวียนตายเวียนเกิด แล้วการเวียนตายเวียนเกิดของเรามันจะเป็นประโยชน์อะไรกับเราล่ะ? มันไม่เป็นประโยชน์กับเรา เราถึงต้องพยายามต่อสู่ตรงนี้ไง ต่อสู่จะเอาชนะกิเลสให้ได้

แต่งงานชนะกิเลสนี้มันก็ต้องย้อนกลับมาตรังนี้ ต้องพยายามขวนขวาย พยายามขวนขวายอยู่จาก ภายใน งานภายในเป็นงานเอาตายเข้าแลกนะ เพราะเอาชนะตนเอง ถ้าไม่เอาตายเข้าว่านี่มันมีเล่ห์ เหลี่ยมของมัน มันจะว่าจะเป็นอย่างนั้น เมื่อนั้น ๆ มันจะอ้างเล่ห์ไปตลอดเวลาว่าควรจะทำ เมื่อไหร่ ๆ มันพุดไป

แล้วเราก็ดูเราฉลาดไง เราฉลาดศึกษาพระไตรปิฎกมา เห็นใหม่ มัชฌิมาปฏิปทา พระพุทธเจ้าสอนให้มัชฌิมาปฏิปทา...นั่นละมัชฌิมาปฏิปทาของกิเลส องค์สมเด็จพระสัมมาสัม พุทธเจ้าเป็นผู้ที่สั่งสอนมัชฌิมาปฏิปทานะ ตามธรรมวินัยนั่นละคือมัชฌิมาปฏิปทา คนที่สอน มัชฌิมาปฏิปทาจะบัญญัติเรื่องเป็นอรรถกถาตาม โยค...เป็นไปไม่ได้เลย ต้องบัญญัติไว้เป็น มัชฌิมาปฏิปทา เพียงแต่ว่าจริตินิสัยของเราจะชอบสิ่งใด

เพราะสอนมาแต่ละองค์นะสอนไม่เหมือนกัน สอนตรงจริตินิสัย ถ้าตรงจริตินิสัยจะเข้า... ทียบ! มันจะไปทันทีเลย ถ้าไม่ตรงจริตินิสัยนี้มันก็เหมือนกับว่าเราต้องค้นคว้าเอา อาจารย์มหาบัว ท่านบอก มีคนไปถามบ่่อยว่า

“ควรจะทำอย่างไรให้ตรงกับจริตินิสัย?”

ท่านพุดประจักษ์ “ทำอย่างไรเราหายใจเข้าออก ทำแล้วมันโปร่ง เราทำสมถกรรมฐานก็ แล้วแต่ ทำวิปัสสนาก็แล้วแต่ มันโปร่ง มันเรียบง่าย มันปลอดโปร่ง มันโล่งโล่ง นั่นนะทางของ เรา” ทางของเราคือทางที่สะดวกสบายที่มันจะเข้าไปหากิเลสได้ เข้าไปชำระกิเลสได้

ถ้ามันชำระกิเลสได้ อันนั้นนะเป็นผลงาน เห็นใหม่ เป็นผลงานของสัตว์โลกแต่ละบุคคลที่ จะเป็นผู้พ้นไป องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นผู้ชี้ทางเท่านั้น เราทำนั้นเป็นผู้ก้าวเดิน หัวใจ ของเราสมควรแก่การงานแล้วมันจะเป็นไป ถ้าหัวใจเราไม่ควรแก่การงาน เราทำอยู่อย่างนั้นนะ ทำผิดทำถูกไปนี้ คนเราจะขึ้นรูปเห็นใหม่ อย่างพวกภวชนะดินเผาอะ เขาต้องปั้นดิน เขาต้องนวด ดิน นวดดินจนกว่ามันจะนุ่มนวลควรแก่การงาน

ใจก็เหมือนกัน ควรแก่การงาน ทำสมถกรรมฐาน ถ้าไม่มีสมถกรรมฐานนี้มันมีตัวตน ตัวตนของเรามันเป็นการคาดหมาย เวลาทำความสงบนี้สมถกรรมฐาน มันทำให้ตัวตนสงบไป เหมือนหินทับหญ้าไว้ หินมีอำนาจเหนือทับหญ้าไว้ สัมมาสมาธิสามารถกดกิเลสไว้ไม่ให้กิเลส ออกมาเฟ้นผ่านชั่วคราว ถ้าไม่ให้ออกมาเฟ้นผ่านชั่วคราว นั่นคือเวล่ำเวลาของเราที่เราจะ วิปัสสนาได้ ถ้าวิปัสสนาได้นี้มันจะเป็นงานขึ้นมา

ถ้าวิปัสสนาบ่อยครั้งเข้าเป็นสัญญา พอเป็นสัญญาเข้านี้ อันนั้นเป็นสังขาร เป็นขั้น ๕ เป็น เรื่องความคิด ความปรุง ความแต่ง ต้องกลับมาพักทำความสงบเพื่อละตัวตนของเรา ละตัวตน ตลอด ขณะที่ทำนั้นตัวตนจะเข้ามาไม่ได้เลย ตัวตนคือกิเลส ตัวตนคืออัตตา ตัวตนคือความคิดเห็น ของเรา ต้องทำความสงบของใจเข้ามาตลอด

ถึงว่าโลกุตระกับโลกียะต่างกัน ต่างกันตรงนี้ไง ต่างกันถ้าว่าเป็นโลกียะนี้เรามีความเห็น ของเราร่วมด้วยตลอด เรามีความรู้สึกร่วมด้วย ๆ เวลาพอไปโลกุตระนี้ เหมือนกับที่เราเห็น เห็น สักแต่แล้วมันจำอะไรไม่ได้ แต่ภาพมันกลับชัดเจน เห็นใหม่ เพราะไม่มีเรามีส่วนร่วมด้วย ถ้า เรามีส่วนร่วมด้วยนั้นคือภวานามยปัญญา นั่นคือธรรมจักรมันเคลื่อนไป

นี่ไงธรรมจักร เห็นใหม่ ธรรมจักรกับกงจักร ถ้าความคิดของเรานี้เป็นกงจักร ถ้าปัญญามัน หมุนไปนี่เป็นธรรมจักร ธรรมจักรมันจะเคลื่อนได้ต่อเมื่อเราส่งเสริมมันขึ้นมา เราส่งเสริมจาก สัมมาสมาธินี้ มันเป็นธรรมจักรเห็นใหม่ มรรค ๘ นี้เราพยายามส่งเสริมขึ้นไป แล้วมันจะเคลื่อน ไป ความคิดนี้มันจะส่งไปไง ส่งจากสุตะ จินตะ แล้วจะเป็นภวานามยปัญญา ปัญญานี้จะหมุน ออกไป พอหมุนออกไปมันจะเข้ามาชำระกิเลส

ตัวที่ชำระกิเลสนี้ ตัวนี้เป็นสิ่งที่ปรารถนา เพราะไม่มีใครเคยเห็น ถ้าใครเคยเห็นเรื่อง ภวานามยปัญญาโดยสมบูรณ์ คนคนนั้นต้องเป็นโสดาบันอย่างต่ำ เพราะมันจะเกิดแล้วมันชำระ กิเลสพร้อมกัน นี่เป็นโสดาบันอย่างต่ำ แล้วเป็นสูงขึ้นไปจนกว่าสิ้นกิเลสไป จนกว่าจะสิ้นกิเลส นะ นี่มันต้องทวนกระแสเข้าไป ธรรมะเป็นเพราะว่าเราต้องประพฤติปฏิบัติ หัวใจเราควรแก่การ งาน แล้วเราต้องมีอำนาจวาสนาเราถึงทำได้ ถ้าเราไม่มีวาสนา เราจะทำอย่างนี้ไม่ได้หรอก

เหมือนกับหินผุ ๆ นะ หินผุ ๆ นี่ใช้ประโยชน์อะไรไม่ได้เลย คนที่ประพฤติปฏิบัติดีมีลูก
คลุกคลานนะเป็นอย่างนั้น สร้างรูปขึ้นมาไม่ได้ แต่ใจเราสร้างรูปขึ้นมาได้ สามารถก้าวเดินไปได้
ต้องมีวาสนา เอวัง